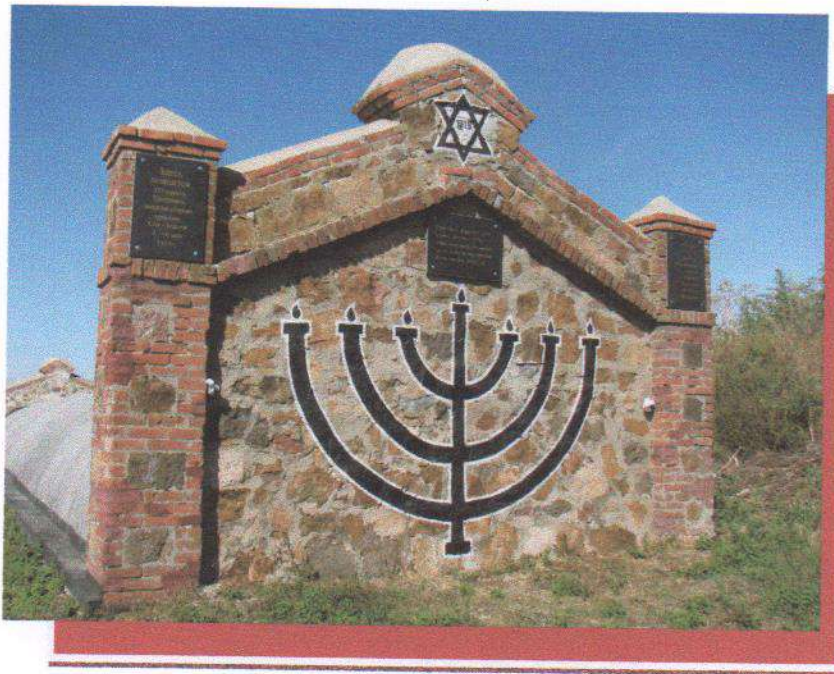

ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Вінницька область

ПАСПОРТ

Найменування об'єкта	Братська могила 378 жертв єврейського погрому
Вид	історичний
Тип	споруда
Категорія пам'ятки	
Дата утворення об'єкта	1919 р.
Місцезнаходження об'єкта	Північна околиця смт Тростянець Тростянецького району Вінницької області

ПАСПОРТ
об'єкта культурної спадщини

Братська могила 378 жертв єврейського погрому 1919 року
(найменування об'єкта)

Вид	Тип	Категорія пам'ятки
історичний	споруда	

1. Дата утворення об'єкта:

9 – 11 травня 1919 року

2. Місцезнаходження об'єкта:

Україна, Вінницька область, Тростянецький район, смт Тростянець, за 0,3 км на північ від селища

3. Охоронний № пам'ятки

Охоронний номер не присвоєно

4. Дати і № рішень, відповідно до яких об'єкт узятий на державний облік та визначено категорію пам'ятки:

На державний облік не взятий

5. Наявність охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок:

На фасадній стіні 3 таблички з написами: українською мовою по центру - «Вони були жорстоко вбиті в роки погрому 1919 р. Лише тому, що були євреями. Це не повинно повторитися. Вічна пам'ять загиблим»; російською мовою ліворуч - «Здесь покоятся 337 евреев Тростянца, зверски убитых врагами Сов – власти 4 – 10 мая 1919 г.; праворуч – напис на івриті. На зворотній стороні тильної стіни напис білою фарбою: «рест. 2014»

6. Власник:

Комунальна власність територіальної громади Тростянецької селищної ради Тростянецького району, 24300, смт Тростянець, вул. Леніна, 77, тел. +3804343-2-24-85; tsrada@ukr.net

7. Користувач:

Тростянецької селищної ради Тростянецького району, 24300, смт Тростянець, вул. Леніна, 77, тел. +3804343-2-24-85; tsrada@ukr.net

8. Охоронний договір:

Охоронний договір не укладено

9. Функціональне призначення:

Сучасне	Первісне	Інші (протягом часу існування об'єкта)
Братська могила	Братська могила	

10. Історичні дані про об'єкт:

В Тростянці, в районі так званих «басін» або «басейнів» (відстійників сучасного «Тростянецького спиртового заводу»), знаходиться братська могила, в якій поховано 378 євреїв Тростянця, що були вбиті під час погрому 9-10 травня 1919 року.

На місці братської могили жертв погрому, ліворуч дороги на Ладижин, був встановлений великий надгробок із каменю та цегли. Місцеві жителі назвали його «Стіною плачу».

Пам'ятник на могилі збудовано на кошти товариства «Американ Джуіш Дистрибушн Коміті Інк» в період 1923–1925 років.

Протигетьманське повстання і наступне зречення Павла Скоропадського (14 грудня 1918 р.) відкрили шлюзи кривавій російській повені: 1919 став роком, коли Червона та Добровольча армії нестримним потоком залили Україну.

О. Шульгін у своїй книзі «Україна і червоний жах. Погроми в Україні» пише: «...Під час другого нападу на Україну російських більшовиків у 1919 році не лише євреї – вся Україна опинилася під одним величезним «погромом», і погроми євреїв були лише частиною безмежного погрому і нечуваного нищення країни з населенням 40 мільйонів... Тож з історичної точки зору лихо, яке називають «погромами євреїв», є тільки окремим випадком нещастя ще більшого, жертвою якого стала вся Україна...»

Радянські ідеологи переконували, що євреї Тростянця стали жертвами звірств військ Директорії, однак на момент трагедії у Тростянці була встановлена радянська влада, а війська Директорії відступали в сотнях кілометрів на захід. За свідченнями тростянецьких євреїв за часів Української держави, хоча і були випадки принижень, однак єврейської крові пролито не було. Щоправда, випадки погромів деякими загонами Української Армії, особливо під час раптових відступів, були зафіксовані (наприклад у Проскурові).

На історичних мапах весни 1919 року територія Тростянецьчини позначена, як охоплена численними повстаннями селян проти радянської влади. На території Поділля в період 1917-32 років діяло 203 повстанських загони. Тільки для 96 таких загонів сьогодні відомі імена їх ватажків, 107 – невідомі. В період 1918-24 років відбулося 16 селянських повстань.

Історик-чекіст Борис Козельський (справжнє прізвище Бернард Вольфович Голованівський) оцінював український повстанський рух як явище «набагато небезпечніше й серйозніше», ніж «регулярна петлюрівська армія». На його думку: «Майже всі отамани гаряче напали на радянську владу під «радянськими» гаслами... Радянську владу організовано не за класовими, а за національними ознаками...» Що ж до ідеології повстанства, то Козельський оцінив її так: «Хай живе радянська влада! Бий жидів, комуністів, кацапів!» – ось

офіційна фразеологія повстанства дев'ятнадцятого року»

Крім того, більшовики спровокували багато інших погромів у місцевостях, не зайнятих червоними військами, збуджуючи проти євреїв темні маси та підозрілі елементи. Колотнеча, безладдя, що стали наслідком такої діяльності, полегшували червоним захоплення цих міст.

За спогадами свідків трагедії у Тростянці, опублікованих С. Гусевим-Оренбургським у 1992 році, 9 травня нахлинув у містечко натовп озброєних повстанців. Він гнав перед собою червоноармійців, частина яких утікала, а частина стала приєднуватися до повстанців. Вулицями бігли зі всіх сторін з сокирами, палками, рушницями, вилами і косами селяни з навколишніх сіл, викрикуючи: «Бий жидів і комуну».

Повстанці стали вламуватися до будинків євреїв і витаскувати всіх чоловіків і хлопчиків. Так до вечора були переловлені всі євреї чоловічої статі, окрім тих хто встиг сховатися. Їх усіх, а разом із ними деяких і жінок, які добровільно приєдналися до чоловіків, зачинили в будинку комісаріату.

Ще вісімнадцять чоловіків, тих яких не змогли впіймати раніше, було вбито вночі у власних будинках.

Наступного дня арешти і вбивства продовжилися. Одночасно за містечком, біля басейнів, як називали місцеві жителі відстійники заводу, почали копати могилу довжиною в 30 аршин.

Опівдні керівники повстанців зібрали сход, на якому підняли питання, що робити із арештованими. Думки жителів розділилися. Одні наполягали вбити усіх, у тому числі і жінок, і дітей. Другі пропонували покінчити тільки молодих чоловіків, а на інших накласти контрибуцію. Треті вимагали убити тільки червоноармійців (отже серед заарештованих були не тільки євреї). Тільки деякі вмовляли нікого більше не вбивати, адже багато крові вже пролито. Врешті весь сход розбився на дві групи, але більшість все ж була проти поголовного винищення євреїв.

Останню крапку у суперечці поставили бувший офіцер Директорії, який об'явив себе комендантом повстанців та бувший член ревкому (імена їх дослідникам поки що невідомі). Вони почали кричати «Браття, за зброю! Жиди з Ободівки і Верхівки заїжджають до нас у тил на броньовику. Біжіть і покінчіть з жидами раз і назавжди!».

Піднялося хвилювання і розлючена юрба кинулася до комісаріату. Будинок оточили і почали розстрілювати із рушниць та закидати гранатами. Поранених та живих добивали косами, серпами, кирками. Бійня тривала п'ять годин. В той же час добивали у домівках тих чоловіків, яких не зачіпали із-за хвороби чи немочі. Селянки в цей час виносили із жител речі та продукти.

Наступного дня вбивці поховали свої жертви у викопаній ними могилі. Ветлікар Тростянця дав вказівку пересипати їх вапном, щоб не поширилась на місто інфекція.

За даними комітету допомоги жертвам погромів при Російському товаристві Червоного Хреста в Україні у Тростянці було убито 378 євреїв. Деякі джерела наводять цифру до 500 чоловік загиблих.

Ще одним фактом є те, що повернувшись Радянська влада не стала наказувати вбивць и погромників, і ті вільно розгулювали по містечку,

вихваляючись нагробованим добром. Натомість знову почалася погромна агітація. Євреї почали тікати із Тростянця, від'їжджали всі, хто міг, у кого були родичі в інших містечках, в Одесі чи в Києві. В Тростянці, за свідченнями очевидців, залишилися не більше четверті з числа вцілілих євреїв, в основному, вдови і сироти.

11. Відомості про сучасний стан об'єкта:

Розташування об'єкта і його роль у навколишньому середовищі	Пам'ятник знаходиться за 0,3 км на північ від селища Тростянець. Композиційна роль у середовищі – акцентна.
Ландшафт	Пам'ятник розташований на південному схилі великого мисоподібного пагорба
Опис об'єкта	Братську могилу оформлено спорудою (6 м x 29,6 м) під напівциліндричним покриттям, виконаним над похованням із цегли, бутового каменю, цементованої поверхні, із фасадною з пам'ятними написами (висота – 4,5 м, ширина – 6 м, товщина – 0,65 м) та тильною (висота – 3,35 м, ширина – 6 м, товщина – 0,65 м) бутово-цегляними стінами, ідентичними за формою, що асоціюється з «мацейвами» – єврейськими надгробками. У п'ятикутних тимпанах посередині обох стін зображено мінору, на чолі композиції над тимпанами – Зірку Давида .
Перебудови, втрати й історичні нашарування	Реставрація пам'ятника виконувалась у травні – червні 2014 року місцевими майстрами за рахунок пожертв.
Наявність творів мистецтва та їх опис	Відсутні
Опис території об'єкта	Об'єкт розташований на рівнині, з півночі та заходу оточений валами відстійників, по периметру обсаджений листяними породами дерев
Загальна оцінка технічного стану об'єкта, дата, № акта технічного стану	Добрий. Цегла, камінь, бетон.
Наявність інженерних мереж та	

інженерного обладнання	
Дата і № довідки про майнову цінність об'єкта, найменування організації, яка провела оцінку, вартість в гривнях	Майнова цінність не визначена

12. Перелік складових (для комплексу (ансамблю, визначного місця):

--

13. Територія об'єкта:

Площа	
Опис меж території об'єкта	На північ та захід – відстійники цукрового заводу; на південь – поле; за 500 м на схід – дорога Тростянець-Ладижин

14. Оцінка антропологічної, археологічної, естетичної, етнографічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності об'єкта:

Якості об'єкта, завдяки яким він набуває культурної цінності як пам'ятка	Пам'ятник є автентичним об'єктом – матеріальним втіленням історичної пам'яті, пов'язаної з подіями періоду Української революції 1917-1921 років та історії національної меншини – євреїв. Унікальний об'єкт культурної спадщини для Вінницької області.
--	--

15. Зони охорони пам'ятки:

Організація-розробник науково-проектної документації	Не розроблялися
Дата розроблення науково-проектної документації	Не розроблялася
Дата і номер документа про	Не розроблялася

затвердження науково-проектної документації	
Короткий опис меж зон охорони із зазначенням площі кожної зони	Не розроблялися

16. Наявність науково-дослідної та науково-проектної документації на об'єкт:

Найменування документації	Рік розроблення	Автор (організація)	Місце зберігання, інв. №
Не розроблялася			

17. Дослідницькі й реставраційні роботи на об'єкті:

Найменування робіт	Рік проведення	Замовник	Виконавець	Підрядна організація
Дослідницькі та реставраційні роботи не проводилися.				

18. Основні джерела відомостей про об'єкт:

Археологічні матеріали	
Іконографічні матеріали	
Архівні матеріали	
Бібліографічні матеріали	<p>1. Гусев-Оренбургский С.И. «Багровая книга» Погромы 1919-20 г.г. на Украине. – Дальневосточный Еврейский Общественный Комитет помощи сиротам-жертвам погромов («ДЕКОПО»): Харбин, 1922. – С.23-26.</p> <p>2. Еврейские погромы 1918-1921. – АКЦ Общество «Школа и книга»: Москва, 1926. – С. 37-38.</p> <p>3. Козерод О.В., Бриман С.Я. Деникинский режим и еврейское население Украины 1919-1920 гг. – Харьков, 1996. – С. 49.</p> <p>4. Лукин В., Соколова А., Хаймович Б. и др. 100 еврейских местечек Украины. Исторический путеводитель. Вип. 2. Подолия. – А. Гершт: Санкт-Петербург, 2000. – С. 272-275.</p>

5. Квіч Я. Тростянецька «Стіна плачу». Тростянецькі вісті. – 2014 рік 29 серпня. – С.4.

19. До паспорта додаються графічні матеріали та фото фіксація:

Найменування	Кількість	Дата виконання	Виконавець
Генеральний план з позначенням зон охорони	2	2015 р.	Грабовська О.В.
Обміри:			
Поперхові плани	1	2015 р.	Грабовська О.В.
Креслення фасадів (у разі потреби)	1	2015 р.	Грабовська О.В.
Розрізи			
Фотофіксація:			
Фото загального вигляду	4	2015 р.	Грабовська О.В.
Фото фрагментів			
Фото деталей	1	2015 р.	Грабовська О.В.
Фото інтер'єра			
Інше	1	2015 р.	Грабовська О.В.

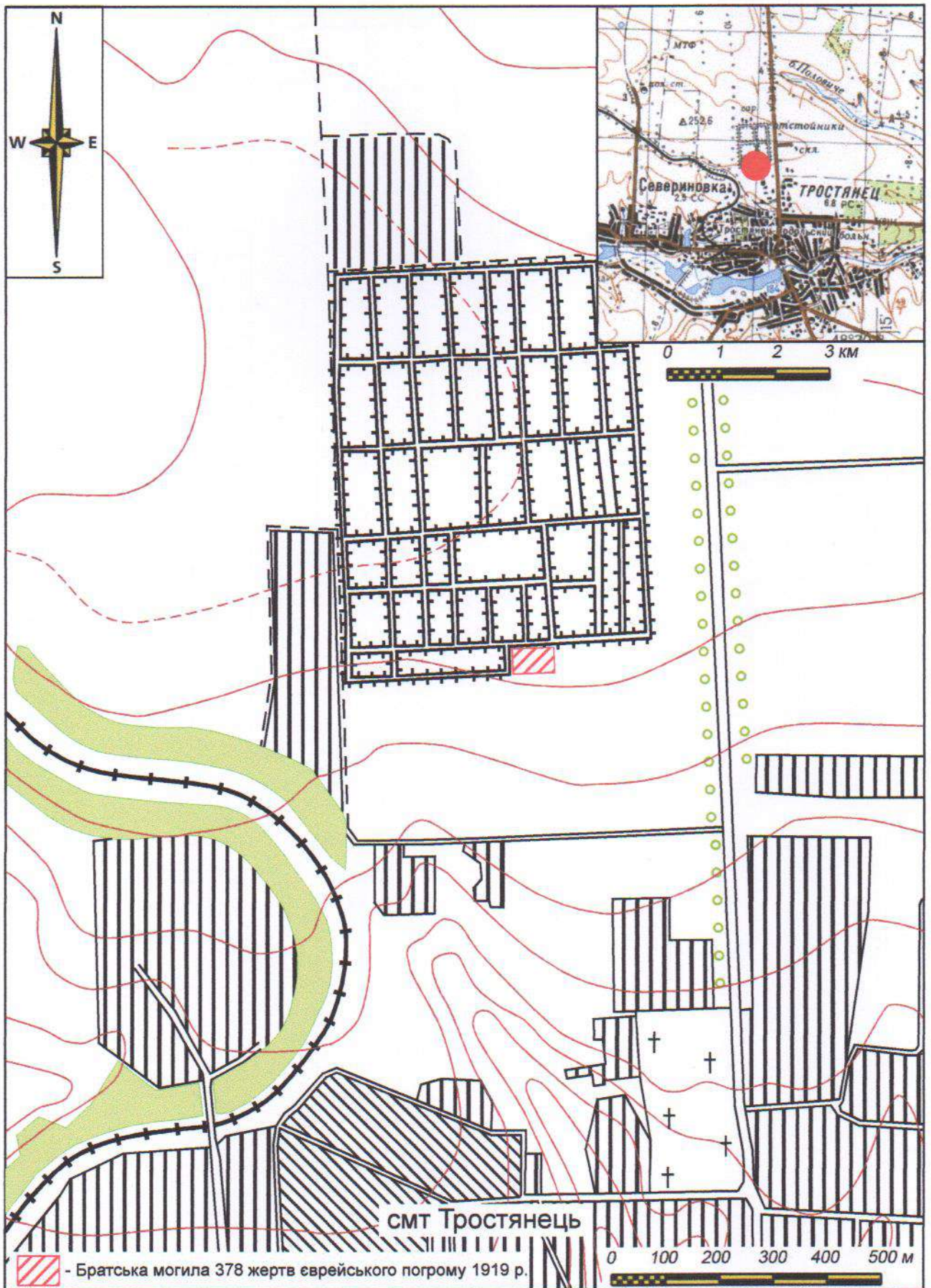
Паспорт склав:

Посада та назва організації	Спеціальність, кваліфікаційний рівень	Прізвище, ініціали	Підпис	Дата складання
Завідуюча відділом охорони пам'яток історії і культури Вінницького обласного краєзнавчого музею	Історія. Магістр.	Потупчик М.Є.		2015 р.

Керівник органу охорони культурної спадщини
Завідуючий сектором
охорони культурної спадщини
управління культури і мистецтв
Вінницької облдержадміністрації
(ініціали, прізвище, підпис, печатка)

М.В.Потупчик

 - Братська могила 378 жертв єврейського погрому 1919 р.

с.м.Тростянець

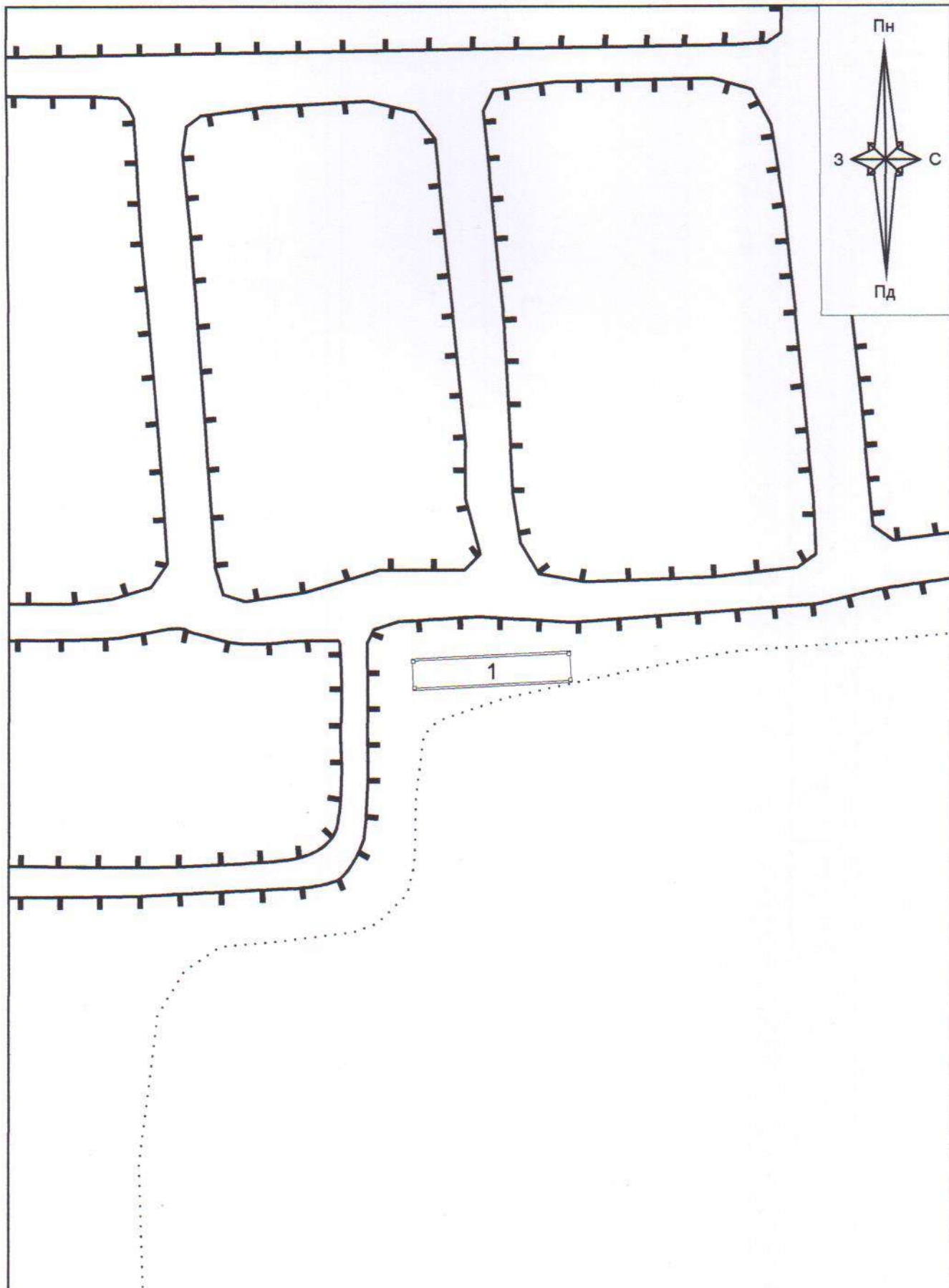
Змін.	Кільк.	Арк.	№ док.	Підпис	Дата
					2015 р.
Виготовив		Гребовська О.В.			

Братська могила 378 жертв єврейського погрому, 1919 р.
м. Тростянець, Вінницька область

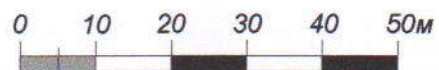
Генеральний план

Облікова картка і паспорт пам'ятки

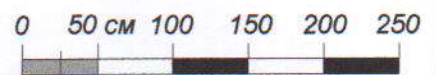
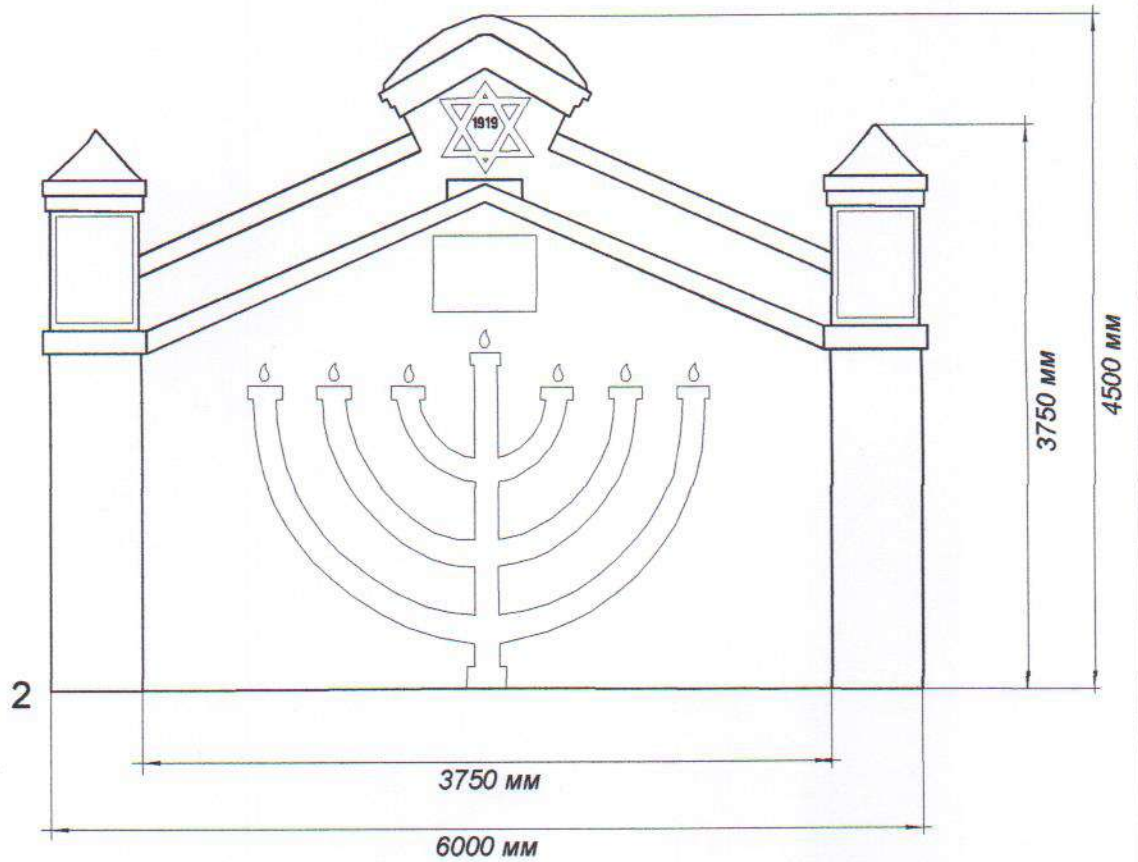
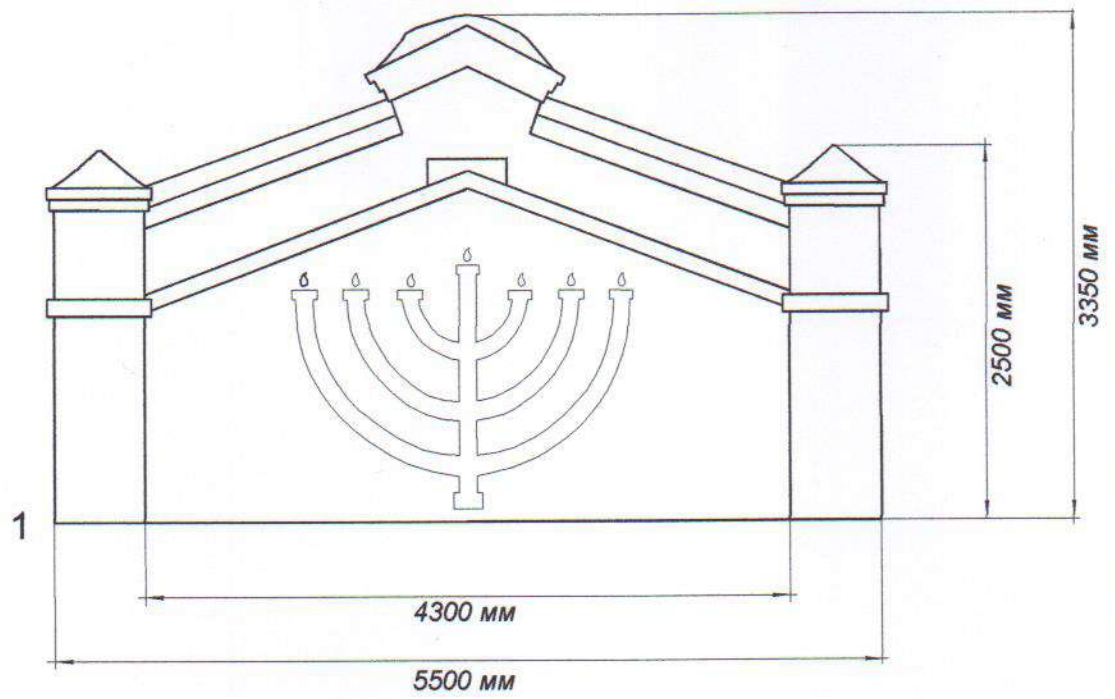
Стадія Аркуш Аркуші

1 - Братська могила 378 жертв єврейського погрому 1919 р.

Змін.	Кільк.	Арк.	№ док.	Підпис	Дата	Братська могила 378 жертв єврейського погрому, 1919 р. м. Тростянець, Вінницька область					
					2015 р.						
Виготовив		Грабова О.В.				Генеральний план			Стадія	Аркуш	Аркушів
						Облікова картка і паспорт пам'ятки					

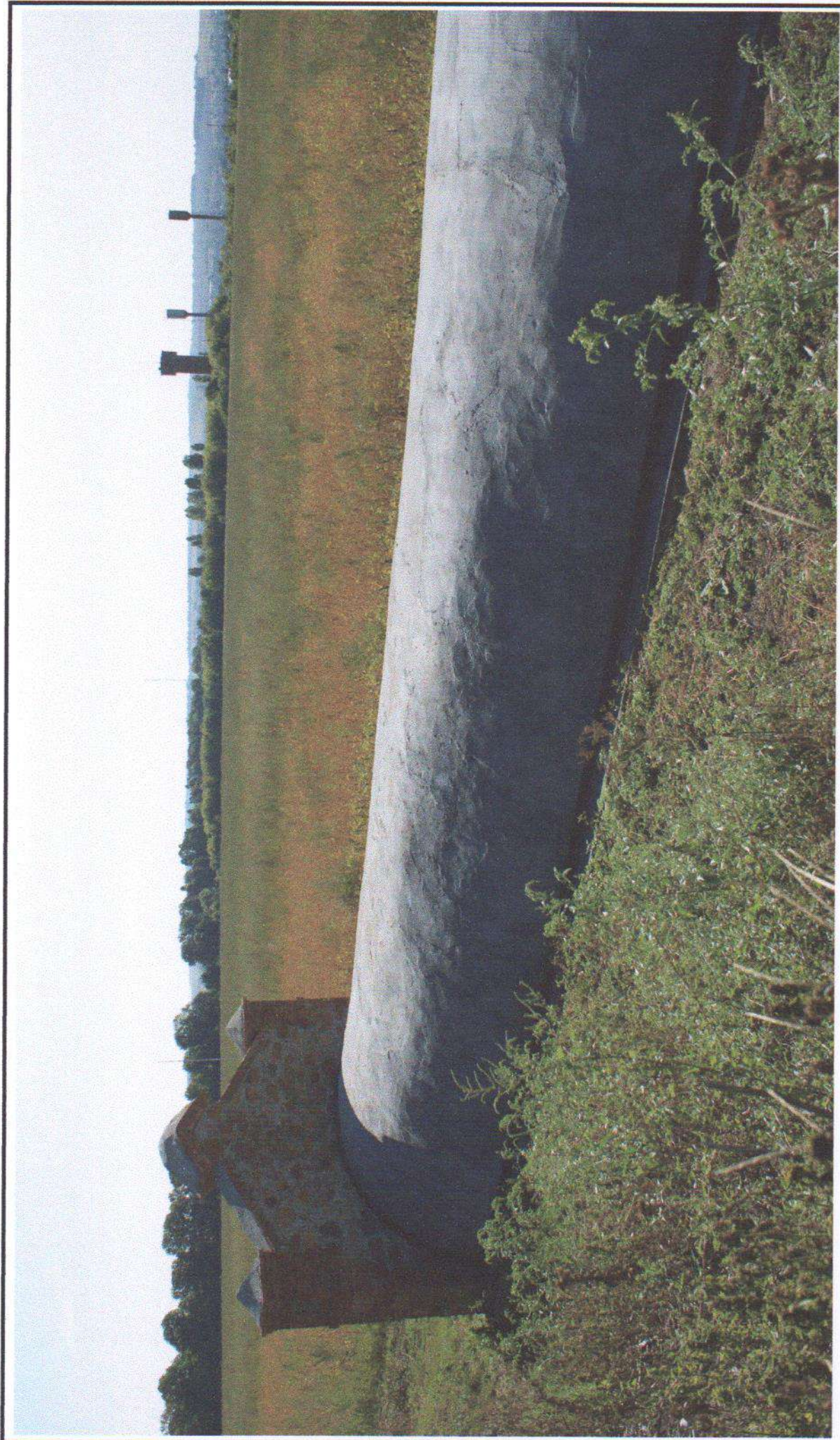
Змін.	Кільк.	Арк.	№ док.	Підпис	Дата	Братська могила 378 жертв єврейського погрому, 1919 р. м. Тростянець, Вінницька область		
					2015 р.			
Виготовив		Грабовська О.В.				1. Видял з заходу		
						2. Видял зі сходу		
Облікова картка і паспорт пам'ятки								

Братська могила 378 жертв єврейського погрому, 1919 р.
м. Тростянець, Вінницька область

Виготовив	Гребовська О.В.	Підпис		Дата	2015 р.

Вигляд зі сходу

Братська могила 378 жертв серейського погрому, 1919 р.
м. Тростянець, Вінницька область

Виготовив	Грабова О.В.	Підпис	Дата						
			2015 р.						

Вигляд з північного заходу

1

2

					Братська могила 378 жертв єврейського погрому, 1919 р. м. Тростянець, Вінницька область
		Підпис	Дата	1. Фото 1923-25 років.	
Виготовив	Грабовська О.В.		2015 р.	2. Фото до 2014 року.	